

ANDREJ ŽMEGAČ

NEKOLIKO STARIH PRIKAZA NEHAJA

Andrej Žmegač
Institut za povijest umjetnosti
HR 10000 Zagreb

UDK: 725.96(497.5-37 Senj)
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 2004-09-16

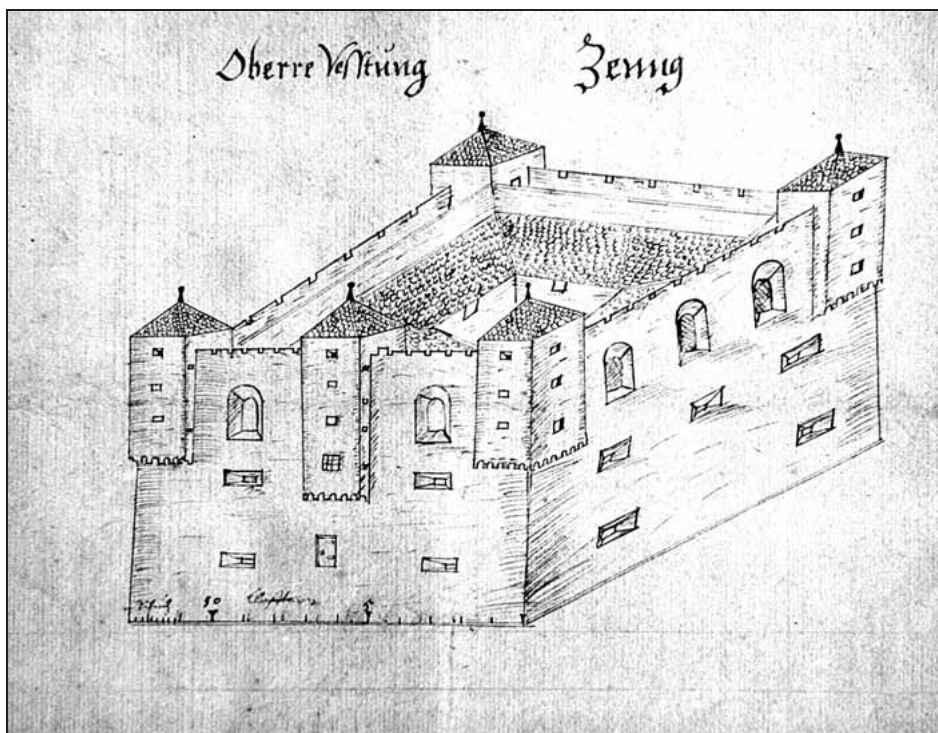
U radu su analizirana četiri starija prikaza Nehaja: perspektivni crtež iz ljubljanskog arhiva, arhitektonski snimci Giovannija Pieronija (1639.) i Martina Stiera (1657.) te arhitektonski snimak iz 1749. godine. Osim što su dragocjeni kao izvori informacija o nekadašnjem izgledu Nehaja, oni pokazuju i napredak u bilježenju i izvješćivanju o arhitektonskim pojedinostima, no pokazuje se da preciznost i iscrpnost u nekim pojedinostima ne znači uvijek i pouzdanost u drugima.

Kaštel Nehaj poznat je kao istaknut spomenik graditeljske baštine Senja i Hrvatskog primorja, a odavna je postao i nekom vrstom simbola borbe Senjana protiv neprijatelja i protiv tuđinske vlasti. Njegov osamljen volumen, istaknut na uzvisini južno nad gradom, odlično simbolizira čvrstoću i postojanost u teškim uvjetima, u neprijateljskom prirodnom i povijesnom okruženju kakvo je pratilo Senj i širu regiju kroz stoljeća njegova postojanja. Međutim, Nehaj je opravdano prepoznat i kao jedna od najzanimljivijih fortifikacijskih građevina u hrvatskim razmjerima,¹ jedan od stožernih spomenika prijelomnog 16. stoljeća, kada su financijske i kreativne mogućnosti još slobodnoga hrvatskog prostora usmjeravane ponajprije u organiziranje protuturske obrane, pa tako i podizanje utvrda. Sretna je okolnost da je Nehaj, zahvaljujući pogodnom stjecaju

¹ GJ. SZABO, 1940, 51-52; B. EBHARDT, 1958, 579; S. SEKULIĆ-GVOZDANOVIĆ, 1965, 243; A. DEANOVIĆ, 1971, 19; M. VILIČIĆ, 1971a, 90; M. VILIČIĆ, 1971b, 56; A. ŽMEGAČ, 2002, 19.

okolnosti, do danas očuvan u svome gotovo izvornom obliku, što se ne može reći za mnoge po dobu nastanka i namjeni srodne spomenike. Tako je danas moguć ne samo autentičan doživljaj njegove arhitekture već i njezino primjereno istraživanje.

O tome da je današnji izgled Nehaja blizak onom prvotnom, svjedoče sačuvani povijesni prikazi. Ovom ćemo prilikom posvetiti pozornost upravo njima, te ih postaviti u središte našega zanimanja i analize. Iz nekih među njima moguće je odčitati još dosta vrijednih i neuočenih pojedinosti, koje nam pomažu upotpuniti poznavanje rada ondašnjih izvještača, naslutiti konvencije u prikazivanju arhitekture, pa i prihvatiti te radove kao određen oblik kreacije. Odabrali smo četiri prikaza prema tome što se, srazmjerno ranome dobu nastanka, ističu priličnom vjerodostojnošću, a istodobno sadržavaju i neka zanimljiva odstupanja od željene točnosti. Dakako da ćemo, premda nam to nije poglavita namjera, neizravno i izravno stalno govoriti o arhitekturi Nehaja, te stoga i dopunjavati spoznaje o ovom našem istaknutom spomeniku.

Sl. 1. Crtež Nehaja (Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana)

Prvi prikaz nije, poput ostalih, arhitektonska snimka, već je riječ o perspektivnom crtežu. Slabo poznat, čuva se u Arhivu Republike Slovenije² i potječe iz nepoznata doba; međutim, po rukopisu natpisa nad crtežom ("Gornja utvrda, Senj") može se pretpostaviti da potječe iz 17. stoljeća. Nehaj je prikazan u pogledu sa sjeverozapada, i to s povišena položaja kako bi mogao biti predložen i dio njegove unutrašnjosti. Umješnost crtača nije bila osobita, jer nije korektno proveo perspektivno skraćivanje (građevina se prema jugu širi umjesto da se sužava), a i bočne stranice, zapadna i istočna, odviše su duge, što sugerira pravokutan umjesto kvadratan tlocrt, kakav uistinu jest; kad bi stranice kaštela bile paralelne (istočna sa zapadnom, odnosno južna sa sjevernom), mogli bismo govoriti o nekoj ranoj "aksonometriji". No, s druge strane, usporedimo li ovaj crtež s brojnim drugim ranijim i kasnijim prikazima, možemo reći da pojedinosti na građevini bilježi točnije i urednije. Vjerodostojno je prikazano skošenje zidova cijelom visinom, a potom i visina pojedinih erкера i njihov odnos prema otvorima na pročeljima. Zone u kojima erkeri počivaju na konzolama i odakle se uzdižu sve do vrha građevine, točno su označene: riječ je o 2. katu u slučaju uglovnih erкера, odnosno o 1. katu kod središnjeg erкера na sjevernom pročelju. Raspored strijelnica, odnosno otvora na jednom i drugom pročelju, odgovara stvarnom stanju, s iznimkom bilježenja triju strijelnica u 1. katu zapadnoga pročelja umjesto dviju. Kod manjih, sporednih otvora također možemo zapaziti odstupanja: crtač na nekima od erкера nije označio vrata kojima se izlazi na gornji hodnik, na bočnoj strani središnjeg erкера ucrtan je jedan otvor više no što je potrebno, a na bočnoj stranici jugozapadnog erкера otvori su pak izostali. Koliko god neke od tih pojedinosti bile u obrambenom pogledu bitne, možemo pretpostaviti da je inače razmjerno pouzdan izvještaj na njih naprosto zaboravio, usmjerivši svoju pozornost prema najbitnijim obilježjima Nehaja. Među zanimljivim pojedinostima valja spomenuti da je velike otvore 2. kata na zapadnom pročelju prikazao ispunjenima nekom rešetkastom strukturom; no ovdje ne će biti riječ o rešetkama, jer je, primjerice, na donjem prozoru središnjeg erкера rešetka prikazana drukčije, već možda o privremenom zatvaranju (daskama?) ovih otvora što gledaju prema moru. Neobično važna pojava na svakoj su utvrdi vrata. Ovdje su ona ucrtana razmjerno malena,³ te, koliko se može razabrati, kao obična zaokretna vrata. Nisu vidljive, naime, karakteristične pojedinosti koje bi upućivale da je postojao podizni most, poput otvora za lanac, same ploče mosta, ili konstrukcije

² Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana, Deželni stanovi za Kranjsko, kut. 282 (stari br. 162).

³ Vjerodostojnu veličinu ovih vrata mogla bi potvrditi Pieronijeva snimka, presjek i tlocrt (v. bilj. 5).

koja bi služila prilaznju.⁴ Okovi na vratima doimaju se poput brave te ovjesa s desne strane. Nepostojanje prilazne konstrukcije kojom bi se stizalo na razinu vrata može značiti da je tada još nije bilo, što je posve moguće ako se prilazilo ljestvama; takva bi situacija datirala naš crtež u doba prije Pieronijeva obilaska 1639. godine, kada je već zabilježeno postojanje prilazne konstrukcije. No možda je vjerojatnije da je crtač hotimice izostavio prilaznu rampu ili stube, kako bi nesmetano mogao prikazati podnožje građevine. Ondje je, uostalom, označio i mjerilo u stopama i hvatima (klafrima).

U cjelini uzevši, ovaj je crtež, s obzirom na doba nastanka i na to da nije riječ o arhitektonskom prikazu u užem smislu (tlocrt, presjek), prilično precizan i potpun. Bitne pojedinosti Nehaja prikazane su, ali crtač nije nastojao oko točnih proporcijskih odnosa. Dakako, jer bi za to bilo potrebno dugotrajno mjerenje veličina, odnosno smještaja pojedinosti na pročeljima. Kad je riječ o dimenzijama, crtač se zadovoljio tek s točnim podatkom o duljini jedne stranice građevine, čime je omogućio najosnovniju predodžbu o njezinoj ukupnoj veličini. Ostale dimenzije, pa niti visina sjevernog pročelja, nisu izvedene razmjerno jedinoj izmjerenoj veličini, stranici utvrde, tek su erkeri približno uravnoteženi prema ukupnoj veličini građevine. No strijelnice su prevelike, pa je tako crtač možda nesvjesno nastojao Nehaj učiniti još jačim i učinkovitijim nego što jest.

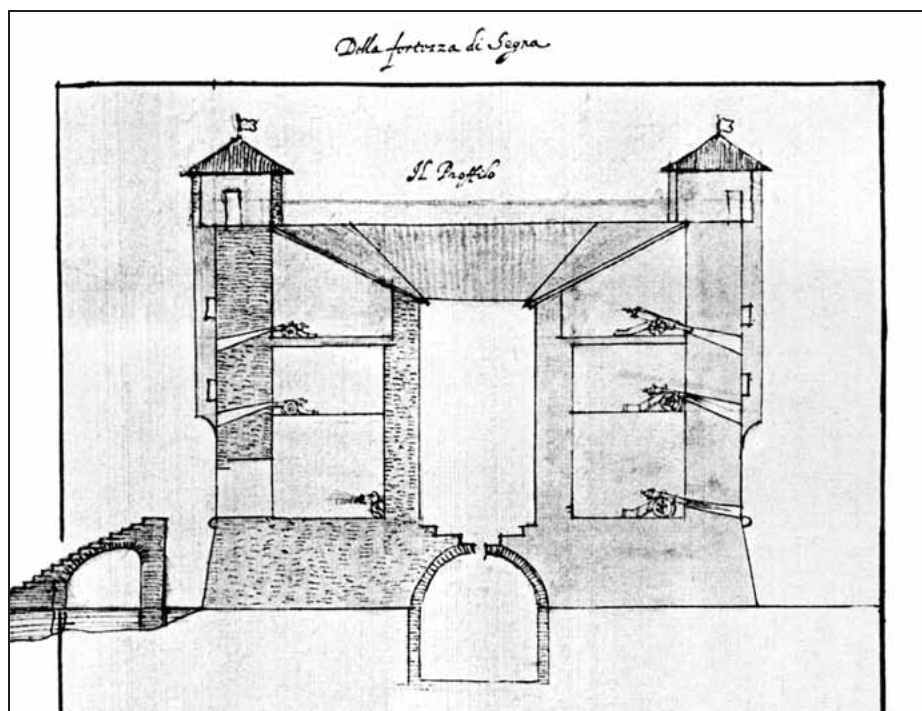
Prvi pak, dobro poznati arhitektonski snimak Giovannija Pieronija iz 1639. godine zanimljiv je po, rekli bismo, izboru elemenata koje je autor odabrao predočiti.⁵ Jasno je da njegov presjek Nehaja na ovaj način nije moguć: ako je riječ o presjeku kroz središnju os, što možemo zaključiti po prikazu prilaznog stubišta, glavnog ulaza u prizemlju⁶ te cisterne,⁷ nisu korektno prikazani erkeri jer su jednako visoki, a morala bi biti prikazana razlika između središnjeg i uglovnog erkera. Potom, lijevi bi erker morao biti prikazan u presjeku, a desni u pogledu, no Pieroni je načinio stanovit kompromis, dajući pogled u donjim dijelovima, a presjek na vrhu, u razini gornjeg hodnika. Ako bi pak kod lijevog erkera doista bila riječ o presjeku središnjeg erkera, ne bi, dakako, kroz njega bila moguća uporaba topova, kao što je to ovdje prikazano.

⁴ S druge strane, valja zapaziti dvostruku liniju na dvije strane vrata, koja kao da sugerira udubljenu plohu, namijenjenu za pristajanje podignute ploče mosta.

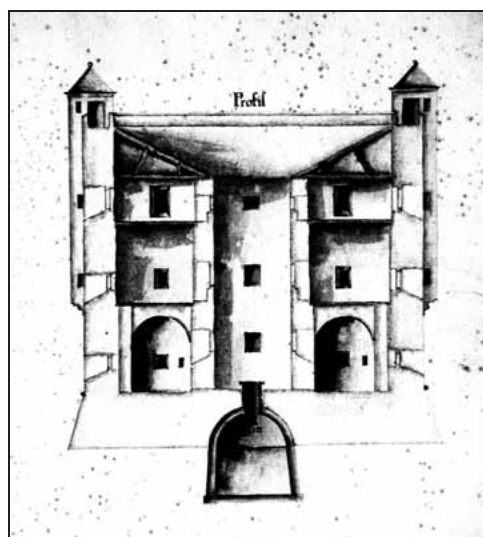
⁵ Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana, Zbirka rukopisa, II/56r, "Relazzioni di anno 1639". Pieroni je u Senj stigao iz Brinja, gdje je bio slomio ruku; o tome više E. LASZOWSKI, 1898, 12-14. U svome opisu pozitivno procjenjuje arhitekturu Nehaja i njegov položaj.

⁶ Ovu ćemo razinu kao najnižu pristupačnu etažu nazivati prizemljem. Pod njime se nalazi nasuto podnožje.

⁷ Zanimljivo je da autor ne ucrtava krunu cisterne, pa to, po svemu sudeći, svjedoči kako je u to doba još nije bilo.

Sl. 2. Snimka Nehaja G. Pieronija, 1639. (Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana)

Sl. 3. Snimak Nehaja M. Stiera, 1657. (Österreichische Nationalbibliothek, Beč)

Ne manje zanimljiv je i tlocrt Nehaja. U njemu unutar mase ziđa vidimo pomoćne linije, kojima se Pieroni pomagao pri ucrtavanju pojedinih građevnih oblika. No dok je većina tih linija lako objašnjiva građevnim masama što se pojavljuju negdje u produžetku, jedan dio linija nije tako logičan, te nam nije do kraja jasan Pieronijev postupak pri izradi tlocrta. Inače, unatoč točnosti postignutoj mjerenjem, autoru su se potkrale pogreške koje svakako nisu nebitne. Valja tako spomenuti da Pieroni i u središtu stranica ucrtava plitke niše, premda ih ondje zapravo nema. Osim toga, propušta označiti strijelnice, vrlo bitnu pojedinost kad je riječ o utvrđi. Kako tlocrt prikazuje prizemlje, što vidimo po označenom ulazu u utvrdu, na svakoj su stranici trebale biti po dvije strijelnice.

I poznata Stierova snimka (1657.) vrlo je zanimljiva svojim objedinjavanjem točnih i dragocjenih podataka te propusta.⁸ Slična je Pieronijeva snimka jer također donosi presjek i tlocrt, a možemo reći da je preciznija i potpunija od nešto starije snimke. Već je zapaženo da Stier čini takve pogreške kao što je označavanje po tri puškarnice na svakoj stranici tlocrta ili kao što je povisivanje građevine u presjeku gotovo do odnosa širine i visine 1 : 1. Najzanimljivije je ipak da obojica inženjera u svojim presjecima ucrtavaju i vijenac u visini vrha podnožja, odnosno početka prizemlja. On bi, prema njihovoj interpretaciji, imao dijeliti skošeno ziđe podnožja od vertikalnoga ziđa nad njim, što je karakterističan i uobičajen renesansni model. Posve je neobično kako niti jedan od njih nije registrirao da Nehaj nije tako izveden, već da mu je ziđe blago skošeno cijelom visinom.⁹ Moglo bi se pomisliti da su se bili poslužili nekim trećim, nama nepoznatim prikazom koji bi sadržavao istu pogrešku, možda čak i samim projektom iz doba gradnje, no jasno je kako su obojica posjetili Senj i Nehaj, te su se tako upoznali sa stvarnim izgledom građevine. Autor prvospomenutoga crteža, primjerice, nije pao u takvu zamku, već je ziđe Nehaja u tom pogledu predočio, kako smo vidjeli, posve vjerodostojno.

Na tragu Stierova "dopunjavanja" građevine onime čega na njoj nema, skrenut ćemo pozornost na njegovo interpretiranje konzola na kojima počivaju erkeri: umjesto jednostavnih i uobičajenih četvrtkružnih konzola, kakve su na Nehaju upotrijebljene u tri reda, u presjeku ucrtava složenije, profilirane

⁸ *Nationalbibliothek*, Beč, Zbirka rukopisa, sv. 8608. Stierov je opis Nehaja neuobičajeno kratak, znatno kraći od Pieronijeva. Za Pieronijevo i Stierovo izvješće vidjeti i LJ. KRMPOTIĆ, 1997.

⁹ Zanimljivo je kako istodobno perspektivni prikaz Senja iz Stierova izvješća donosi Nehaj bez kordonskog vijenca, u tom pogledu vjerodostojno stvarnom izgledu (fol. 102). U tom je prikazu Nehaj prema naselju prevelik (kao i u Valvasora) te neobično izduljen u visinu.

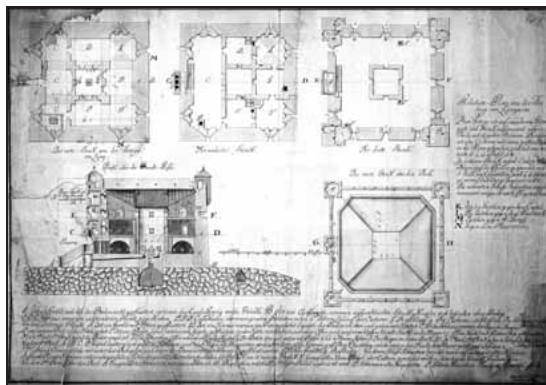
konzole kakve su se u njegovo doba mogle pojavljivati na reprezentativnim civilnim građevinama. Riječ je o posve nebitnom, sporednom detalju u kojemu je Stier iz nekog razloga osjetio potrebu pomalo "ukrasiti" građevinu o kojoj je imao sastaviti vjerodostojno izvješće. Ni Pieroni zapravo ne crta konzole, već tu situaciju racionalizira jednostavnom konkavnom linijom. Na drugoj strani Stier, različito od Pieronija, posvećuje posebnu pozornost prozorima, odnosno otvorima na Nehaju. Tako vidimo da pomno povećava veličinu vanjskih otvora od prizemlja prema 2. katu, prikazujući onda i u pogledu odgovarajuće otvore na južnom zidu. Još je dragocjenije Stierovo pomno bilježenje prozora prema unutarnjoj strani, prema dvorištu. Ti su podatci važni jer su ovi prozori i njihove niše, kako se može zaključiti, do danas preinačeni. Radi osvjetljenja, ovi su se prozori pak povećavali od 2. kata prema prizemlju.

Izdvojiti ćemo napokon oko stotinu godina kasniju (1749.) snimku Nehaja što se čuva u Zagrebu.¹⁰ Na prvi je pogled vidljiv napredak što se zbio u usustavljanju načina prikazivanja arhitekture, ali i razlika u pretenzijama što su ih imali spomenuti inženjeri 17. stoljeća i na drugoj strani ovaj inženjer 18. stoljeća. Ovdje je posrijedi iscrpna snimka s čak četiri tlocrta i jednim presjekom, s pojedinim dimenzijama iskazanima dodatno, mimo ucrtanoga mjerila, te s bojama koje imaju određena, već kodificirana značenja: zide građevine obojeno je ružičasto, a dijelovi na kojima su predviđene preinake (uklanjanje) označeni su žutim. Snimka i popratni opis svakako su vrlo informativni i dragocjeni, jer nam bilježe zanimljive pojedinosti kao što je okolnost da su dimnjaci završavali u zoni 2. kata, jer zbog djelovanja bure nisu mogli biti provedeni u otvoren prostor, iznad krova.¹¹ Podjednako tako vidimo da u to doba još ne postoji kućica zahoda na južnoj strani završne etaže; njezin će se začetak pojaviti tek na snimci načinjenoj 1839. godine.¹² Spomenute pak žuto označene zone pojavljuju se u 2. katu, objašnjavajući kako bi valjalo povećati tamošnje topovske strijelnice. Te su pojedinosti važne jer za svaku pojedinu od njih pokazuju potrebnu korekciju (uklanjanje dijela zida), a, dakako, pokazuju i njihovu dotadašnju veličinu i oblik. Jedina strijelnica na kojoj nije bio predviđen takav zahvat, istočna je strijelnica sjevernog pročelja.

¹⁰ Hrvatski državni arhiv, Zbirka planova, br. 282, potpis A. Waldschitza; na omotu stoji *Plan von Zenck die Forteza*. Na prikazu nije označena godina, ali ga možemo datirati prema drugome primjerku istoga snimka: *Kriegsarchiv*, Beč, *Kartensammlung*, Inl. C VII Zengg 6/2, potpis A. Schillingera.

¹¹ *Seynd Camin, welche nur unter das Dach gehen, und wegen der Bura nicht gar können ausgeführt werden.*

¹² *Kriegsarchiv*, Beč, *Kartensammlung*, Inl. C VII Zengg 13/2. Ipak, već na snimci iz 1749. godine označena je približno na tome mjestu zahodska vertikala.

Sl. 4. Snimak Nehaja, 1749. (Hrvatski državni arhiv, Zagreb)

No razlog zbog kojeg ćemo posebno posvetiti pozornost ovoj snimci, zanimljivi su propusti koji se javljaju u njegovu naoko cjelovitom i preciznom bilježenju. Upozorit ćemo tako na pogled na bočne prozore, naznačen u presjeku središnjega sjevernog erкера: oni su ucrtani odviše desno, na mjestima gdje ne bi mogli obavljati svoju flankirajuću zadaću, već bi bili izgubljeni u zidnoj masi. Uz to, oba u presjeku prikazana erкера (središnji i jugoistočni) odviše su izbočena iz ravnine pročeljâ. Potom valja primijetiti kako u prizemlju presjeka nije označen prolaz prema središnjem dvorištu. On bi, svakako, trebao biti ubilježen, jer je naznačen u tlocrtu, a ravnina presjeka (A-B) smještena je u središnju os građevine, pa tako zahvaća i spomenuta vrata. Iznimno je pak zanimljiva situacija što se zbila s prikazivanjem erkerâ. U popratnom opisu izvještač se nimalo ne osvrće na konstrukciju i smisao ovih važnih elemenata Nehaja, već gotovo marginalno konstatira kako su u svakoj njihovoj etaži "nadsvođene komorice", u kojima su pohranjeni ovi ili oni predmeti.¹³ Istodobno volumenske vrijednosti erкера autor predočuje vrlo nepouzdana, što ćemo pokazati u nekoliko primjera. U tlocrtu 2. kata erkeri imaju neku određenu širinu, dok se onda na tlocrtu u razini terase ti isti erkeri pojavljuju znatno užih stranica; kao da se njihova tijela sužavaju prema vrhu, što je, jasno, posve netočno. Drugi veliki propust leži u neucrtavanju otvora u onim uskim stranicama erкера koje se vežu s plohom pročelja. Ti maleni otvori, zapravo puškarnice, služili su, dakako bočnom nadzoru (flankiranju) stranica utvrde i bili su neobično važni s obzirom na to da Nehaj nema kula, pa tako niti druge mogućnosti nadzora ravnih stranica njegova podnožja. Takvi bočni otvori postoje u najnižim

¹³ Seynd lautter gleich gewölbte Kämmerlein, und bey A ligen alte Requisiten... A. Ein gewölbtes Kämmerlein, worinnen nichts ist. B. Desgleichen, welches vor ein Wacht-Stübel applicieret wird. C. Worinnen alte Requisiten. D. Pulver Kämmerlein. Ein leeres Gewölb.

etažama erkera – dakle u 2. katu građevine – te u njihovim završnim etažama, ujedno najvišoj razini kaštela. To su upravo etaže koje autor prikazuje svojim trećim i četvrtim tlocrtom; međuetaja u kojoj pak erkeri nemaju otvore na bočnim stranicama nije tlocrtno niti prikazana, kako je to i iskazano bilješkom uz presjek građevine.¹⁴ Autor, dakle, vrlo dosljedno propušta označiti puškarnice na sva četiri erkera, u dvije njihove etaže. Ako je neka od puškarnica u ono doba i bila zazidana, zasigurno to nije bio slučaj baš sa svima. Dok zanemaruje puškarnice, autor istodobno vrlo pomno bilježi malene niše, što su bez nekog reda izvedene unutar erkerâ, služeći odlaganju manjih stvari. Rekli bismo da svoju pozornost posve usmjerava na – s obzirom na namjenu građevine – sporedne pojedinosti, umjesto na bitne. Napokon, u snimku ovakve iscrpnosti i urednosti ne bismo očekivali da visina jednoga erkera bude posve pogrešno prikazana, kao što je to slučaj s pogledom na jugoistočni, desni erker u presjeku: umjesto da mu je početak u zoni 2. kata, ovdje se njegovo tijelo pojavljuje tek u međukatu, iznad 2. kata.

Nekoliko odabranih starijih prikaza Nehaja pokazuje kako su različiti prikazivači, različiti inženjeri rješavali zadaću izvješćivanja o građevnom sklopu ovoga kaštela. Pritom se pokazalo da precizniji i cjelovitiji prikaz ne mora nužno biti i pouzdaniji. Vjerojatno najstariji, ljubljanski crtež može se ocijeniti prilično uspješnim, srazmjerno svojim pretenzijama i angažmanu što je za njegovu izradu bio potreban. Pieronijeva i Stierova snimka poučni su jer bez točnosti ili strogosti na koju smo navikli u suvremenim arhitektonskim snimkama, a s određenom slobodom u kombiniranju prostornih elemenata, nastoje tek po jednim presjekom i tlocrtom iskazati sve ono bitno za funkcioniranje Nehaja. Stier pritom već djeluje u doba kada je od točnosti ne manje bitna i ljepota lista na kojemu je arhitektonski prikaz izveden. Četvrta, najmlađa snimka pravi je pak primjer takvoga izvještavanja u kojemu minuciozna dorada i mjestimično barokno ukrašavanje igraju važnu ulogu. Iznenadujuće je, međutim, da i unatoč očigledno velikom angažmanu uloženom u snimanje građevine, a onda i u izradu slikovnog prikaza, takvo izvješće nije onako pouzdano kakvim se isprva doima.

Literatura

Ana DEANOVIĆ, Les plans régionaux de fortification des frontières croates à travers les siècles de guerre contre les Turcs et les ouvrages les plus caractéristiques du XVIe, XVIIe et XVIIIe siècle, *Bulletin IBI*, 29, Rozendaal, 1971, 18-22.

Bodo EBHARDT, *Der Wehrbau Europas im Mittelalter*, II/II, Stolhamm, 1958.

Ljudevit KRMPOTIĆ, *Izveštaji o utvrđivanju granica Hrvatskog Kraljevstva od 16. do 18. stoljeća*, Hannover-Karlobag-Čakovec, 1997.

¹⁴ "Ovaj kat u tlocrtu nije označen" (*Dieser Stock ist in dem Grundt nicht anmarquiert*).

- Emil LASZOWSKI, Izvještaji Ivana Pieronija o hrvatskim krajiškim gradovima i mjestima god. 1639, *Starine JAZU*, XXIX, Zagreb, 1898, 12-32.
- Sena SEKULIĆ-GVOZANOVIĆ, Izgradnja, opis i analiza projekta obnove tvrđave Nehaj u Senju, *Senjski zbornik*, 1, Senj, 1965, 241-261.
- Gjuro SZABO, Nehajgrad kod Senja, *Hrvatski kulturni spomenici. I. Senj*, Zagreb, 1940, 51-52.
- Melita VILIČIĆ, Arhitektonski spomenici Senja (prilog dokumentaciji), *Rad JAZU*, 360, Zagreb, 1971, 88-96. (a)
- Melita VILIČIĆ, Obnova kule Nehaj u Senju, *Arhitektura*, 109-110, Zagreb, 1971, 55-61. (b)
- Andrej ŽMEGAČ, Kaštel Nehaj kraj Senja, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 26, Zagreb, 2002, 19-29.

SOME ANCIENT REPRESENTATIONS OF NEHAJ

Summary

In this article are analysed four old representations of the castle of Nehaj near Senj. Probably the oldest amongst them is a prospective drawing, which quite successfully describes the fortress. The author of the drawing was not very successful in his prospective presentation and therefore Nehaj seems like a rectangular object not as a quadrant ground plan as it is in reality. The pictures by Giovanni Pieroni (1639) and Martin Stier (1657) are quite similar and they contain a cross-section and ground plan. These engineers used a certain freedom and they presented some particularities in the way of economically showing the elements which to them seemed to be the most important for Nehaj. Finally the picture from 1749 is completely and undoubtedly the most precise. Anyway there are a few failures like in the marking of oriels and they are quite unexpected for pictures of such a standard. This presentation gives a lot to precision and beauty but at the same time it is partially unreliable.

EINIGE ÄLTERE DARSTELLUNGEN DER FESTUNG NEHAJ

Zusammenfassung

In diesem Artikel werden vier ältere Darstellungen des Kastells Nehaj bei Senj beschrieben. Wahrscheinlich ist die älteste davon eine perspektivische Zeichnung, die hinsichtlich ihrer Ansprüche ziemlich gut dieses Kastell hervorzaubert. In der Zeichnung wurden die Prinzipien der perspektivischen Zeichnung nicht bemeistert, und darum übt das Kastell einen Ausdruck aus, als ob es eine rechteckige und nicht eine quadratische Grundrissform hätte. Die Illustrationen von Giovanni Pieroni (1639) und Martin Stier (1657) sind ziemlich ähnlich und haben je einen Querschnitt und Grundriss. Diese Ingenieure nützten eine gewisse Freiheit aus, und stellten bestimmte Einzelheiten dar, um desto ökonomischer das Wichtigste an diesem Kastell zu zeichnen.

Endlich, die Zeichnung aus 1749, im Ganzen betrachtet, ist zweifellos die genaueste zwischen den beschriebenen Zeichnungen, aber in der Markierung der Erker kam es zu Durchlässen, die bei den Zeichnungen solchen Standards allerdings unerwartet sind. Diese Darstellung also legt großen Wert auf die Ausführlichkeit und Schönheit, ist aber zugleich zum Teil unzuverlässig.